

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

2 października 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

Pierwszy Prezes SN Małgorzata Manowska
(przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Maciej Kowalski
SSN Marcin Łochowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 2 października 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Skarbu Państwa - Wojewody [...]
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie
z 29 listopada 2022 r., I ACa 269/22,
w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Wojewody [...]
przeciwko M.K.
o zapłatę,

oddala skargę kasacyjną.

Maciej Kowalski
(M.M.)

Małgorzata Manowska

Marcin Łochowski

UZASADNIENIE

Powód Skarb Państwa – Wojewoda [...] wniósł przeciwko pozwanemu M.K. pozew o zapłatę kwoty 265 250,15 zł jako zwrot bezpodstawnego wzbogacenia (art. 410 § 2 k.c.).

M.K. wnosił o oddalenie powództwa wskazując, że spełnione na jego rzecz przez powoda w wyniku realizacji załączonych do pozwu wyroków świadczenie czyni i czyniło w dacie jego dokonania zadość zasadom współżycia społecznego. Poza tym pozwany wyzbył się otrzymanego świadczenia bez ekwiwalentu w jego majątku. Nie posiada już pieniędzy otrzymanych od powoda, a wyzbywając się ich nie liczył się z obowiązkiem zwrotu. Poza tym, powód spełniając na rzecz pozwanego świadczenie nie zastrzegł jego zwrotu ani też nie zawiadomił pozwanego o tym, że prawomocny wyrok będzie starał się wzruszać.

Wyrokiem z 18 marca 2022 r., Sąd Okręgowy oddalił powództwo ustalając, że wyrokiem z 11 października 2011 r., I C 1350/10, Sąd Okręgowy w Rzeszowie zasądził od pozwanego Skarbu Państwa – Wojewody [...] na rzecz M.K. 200 000 zł. Po zaskarżeniu tego wyroku przez pozwanego – Sąd Apelacyjny w Rzeszowie wyrokiem z 8 marca 2012 r., I ACa 4/12, oddalił apelację. Odpis zapowiedzi skargi kasacyjnej złożonej przez pozwanego Skarb Państwa został doręczony ówczesnemu pełnomocnikowi M.K. 19 marca 2012 r. Skarb Państwa, mając na uwadze art. 1060 k.p.c., przelewem z 15 marca 2012 r. spełnił na rzecz M.K. świadczenie w wysokości 265 250,15 zł, stanowiące sumę należności zasądzonych prawomocnymi już w dacie świadczenia wyrokami.

W wyniku wniesionej przez Skarb Państwa skargi kasacyjnej, Sąd Najwyższy wyrokiem z 17 kwietnia 2013 r., I CSK 485/12, uchylił zaskarżony wyrok Sądu Apelacyjnego w części oddalającej apelację od wyroku uwzględniającego powództwo m.in. na rzecz M.K. i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Wyrokiem częściowym z 11 grudnia 2014 r., I ACa 455/13, Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu Okręgowego z 11 października 2011 r., I C 1350/10, m.in. w stosunku do M.K. w ten sposób, że oddalił wniesione przez niego powództwo. Nadto w sprawie tej Sąd odrzucił wniosek Skarbu Państwa o zwrot świadczeń

spełnionych na rzecz m.in. M.K. Sąd Najwyższy postanowieniem z 21 stycznia 2016 r., I CSK 279/15, odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania wniesionej przez M.K. od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego.

Dalej Sąd pierwszej instancji wskazał, że zasądzenie na rzecz M.K. zadośćuczynienia było następstwem poczynienia przez Sąd Okręgowy ustaleń co do odpowiedzialności Skarbu Państwa za naruszenie dóbr osobistych i związaną z naruszeniem tychże dóbr osobistych krzywdę, w związku z zaistniałym w styczniu 1953 r. w Szpitalu Powiatowym w X. delikcie, polegającym na zamianie dzieci urodzonych przez X.Y. i X.Y.1. Jednym z zamienionych dzieci był M.K. U podstaw ostatecznego oddalenia powództwa m.in. M.K. legł pogląd o przedawnieniu roszczeń skierowanych przeciwko Skarbowi Państwa za delikt zaistniały w 1953 r., z końcem stycznia 1963 r.

Skarb Państwa nie kwestionował faktu zaistnienia deliktu – zamiany dzieci w Szpitalu Powiatowym w X., jak i zaistnienia u powoda – w następstwie tego deliktu – naruszenia jego dóbr osobistych pod postacią braku możliwości wychowywania się w jednej rodzinie z bliźniaczym bratem, jak i związanej z naruszeniem tego dobra osobistego krzywdy, której to rozmiar Sąd pierwszej instancji określił jako stosunkowo znaczny.

Według ustaleń faktycznych Sądu Okręgowego, o uchyleniu wyroku zasądającego zadośćuczynienie pozwany dowiedział się w toku ponownego rozpoznawania sprawy przez Sąd Apelacyjny, zakończony wyrokiem tego Sądu z 11 grudnia 2014 r., I ACa 455/13. To wówczas, czyli po upływie ponad dwóch lat od daty otrzymania od Skarbu Państwa świadczenia, dotarł do jego świadomości fakt, że jest zobowiązany do zwrotu wcześniej spełnionego na jego rzecz świadczenia. W dacie pozyskania tej informacji, jak twierdzi pozwany, nie posiadał już pieniędzy otrzymanych od powoda, a to z uwagi na uprzednie wyzbycie się ich i zużycie korzyści.

Sąd Okręgowy ustalił także, że pozwany ma 69 lat, jest emerytem, [...]. Informacja o zamianie noworodków była dla niego szokiem. Pozwanemu nie udało się odbudować relacji z rodziną biologiczną. Próbował poukładać te relacje, jednak bez większych sukcesów. Jedynie z bratem bliźniakiem w pewnym zakresie nawiązał

kontakt. Cała ta sytuacja odbiła się na zdrowiu pozwanego, w tym głównie na jego psychice. Pozwany leczył się bowiem psychiatrycznie; był nawet hospitalizowany. Cierpi na depresję i nerwicę. Jest przekonany, że życiowy stres, przeżycia i nieprzespane noce związane z tą zamianą rzutują na jego stan zdrowia.

Sąd pierwszej instancji przedstawił szczegółowe ustalenia faktyczne w zakresie zużycia przez pozwanego otrzymanych od powoda środków pieniężnych.

Sąd Okręgowy wskazał, że powód wywodził swoje roszczenie z art. 410 § 2 k.c., a spełnienie świadczenia przez Skarb Państwa miało swoje źródło w prawomocnym orzeczeniu sądowym, które następnie w wyniku rozpoznania skargi kasacyjnej i po ponownym rozpoznaniu sprawy, zostało zniweczone ze skutkiem prawnym. Zatem świadczenie powoda na rzecz pozwanego po odpadnięciu podstawy prawnej, czyli prawomocnego orzeczenia sądu stało się nienależne.

Sąd Okręgowy, mając na uwadze całokształt okoliczności sprawy, oceniany kompleksowo, uznał, że spełnienie przez Skarb Państwa spornego świadczenia trzeba ocenić jako czyniące zadość zasadom współżycia społecznego, zgodnie z art. 411 pkt 2 k.c., choć jednocześnie świadczenie to było niewątpliwie świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 410 § 2 k.c. Brak odpowiedzialności Skarbu Państwa za delikt polegający na zamianie noworodków wynikał jednak jedynie z tego, że w czasie zdarzenia nie obowiązywała żadna norma prawna, która mogłaby stanowić podstawę roszczeń osób pokrzywdzonych takim działaniem. Okoliczność zamiany noworodków nie była też kwestionowana przez żadną ze stron na etapie postępowania o zadośćuczynienie, a Skarb Państwa skoncentrował się na zarzutach formalnych, które ostatecznie doprowadziły do wyeliminowania z obrotu prawnego prawomocnego wyroku zasądzającego na rzecz pozwanego stosowne zadośćuczynienie za doznane wskutek tej zamiany krzywdy moralne.

W ocenie Sądu Okręgowego zdarzenie, do którego doszło w styczniu 1953 r. w Szpitalu Powiatowym w X. niewątpliwie skutkowało naruszeniem dóbr osobistych pozwanego, a spełnione przez Skarb Państwa świadczenie stanowiło w istocie słuszną rekompensatę za wyrządzoną mu krzywdę, którą w świetle okoliczności sprawy, w tym też zeznań pozwanego i jego dzieci, należy ocenić jako znaczną. Pozwanego dotknęły problemy natury psychicznej; nie zbudował nigdy

satysfakcjonujących relacji rodzinnych ani z rodziną, w której się wychował, ani z rodziną, w której winien był się wychowywać, gdyby do zamiany nie doszło. Skala krzywd pozwanego jest tym większa, jak podkreślił Sąd pierwszej instancji, że to już kolejny proces, w którym te traumatyczne przeżycia pozwany musi opisywać kolejny raz, a strona powodowa w dalszym ciągu nie uznaje swojej odpowiedzialności, domagając się zwrotu wypłaconego mu uprzednio zadośćuczynienia. W wyniku tego zdarzenia pozwany został pozbawiony możliwości wzrastania w swojej rodzinie biologicznej. Przez większość życia nie potrafił określić swojej tożsamości rodzinnej, czuł się wyobcowany. Jego prawo do życia w rodzinie biologicznej, poczucie bezpieczeństwa, prawo do nawiązania więzi emocjonalnych z członkami swojej rodziny biologicznej i prawo uzyskania od nich pomocy wchodzi w zakres jego dóbr osobistych, których ochrony mógł się domagać. Jednocześnie mieszczą się w definicji zasad współżycia społecznego i norm moralnych, które to bezwzględnie powinny podlegać ochronie na gruncie art. 411 § 2 k.c., choć w dacie zdarzenia nie istniała norma prawna pozwalająca dochodzić stosownego zadośćuczynienia z tego tytułu.

Sąd Okręgowy podkreślił na marginesie – gdyż, jak stwierdził, ponieważ w sprawie znajdzie zastosowanie art. 411 pkt. 2 k.p.c., to uwagi czynione z uwzględnieniem art. 409 k.p.c. mają charakter uboczny – że po stronie pozwanego nie istnieje już stan wzbogacenia, ponieważ uzyskując od powoda świadczenie nienależne, zużył on uzyskaną kwotę, bez ekwiwalentu, wydatkując uzyskane od powoda w ramach zadośćuczynienia środki pieniężne w szczególności na zaspokojenie bieżących potrzeb pozwanego i jego rodziny. Pozwany zużył uzyskaną od powoda korzyść w sposób „nieproduktywny” i „konsumpcyjny”. Sąd pierwszej instancji wskazał, że pozwany nie posiadał wiedzy ani nie przewidywał obowiązku zwrotu uzyskanego zadośćuczynienia w dacie wskazywanej przez powoda, kiedy to pełnomocnik powoda złożył wniosek o uzasadnienie wyroku z 8 marca 2012 r.. Sąd Okręgowy podzielił stanowisko pozwanego, że o toczącym się postępowaniu ze skargi kasacyjnej Skarbu Państwa dowiedział się dopiero na etapie je rozpoznawania. To doprowadziło Sąd Okręgowy do wniosku, że w dacie tej pozwany nie dysponował już żadną kwotą ze świadczenia wypłaconego mu przez Skarb Państwa.

Od wyroku Sądu pierwszej instancji apelację wniósł powód, w której zarzucił naruszenie przepisów postępowania, mające istotny wpływ na wynik sprawy: art. 327¹ § 1 pkt 1 i 2, art. 233 § 1, art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c. Ponadto skarżący wskazał na naruszenie prawa materialnego: art. 411 pkt 2, art. 410 § 1 i 2 w zw. z art. 405, art. 409 w zw. z art. 405 k.c. Powód zarzucił, że pozwany nie wykazał, aby wszystkie otrzymane do powoda środki wydatkował i nie był już wzbogacony. Poza tym Sąd Najwyższy wyrok Sądu Odwoławczego uchylił z uwagi na brak podstawy prawnej do zasądzenia dochodzonego przez M.K. roszczenia, a nie jego przedawnienia. Apelujący wskazał też, że w niniejszej sprawie nie można dopatrzeć się spełnienia przez niego na rzecz pozwanego świadczenia słusznego.

Wyrokiem z 29 listopada 2022 r. Sąd Apelacyjny w Rzeszowie oddalił apelację powoda. Sąd ten zauważył, że pisemne uzasadnienie orzeczenia nie powinno w zakresie zasadniczych elementów rozstrzygnięcia odbiegać od ustnych motywów, jednakże Sąd Okręgowy w pisemnym uzasadnieniu zaskarżonego wyroku wskazał poczynione w sprawie ustalenia faktyczne, które legły u podstaw zaskarżonego rozstrzygnięcia oraz przepisy prawne stanowiące podstawę prawną wydanego w sprawie wyroku. Nawet jeżeli istniały pewne rozbieżności pomiędzy argumentacją Sądu przedstawioną w ustnym uzasadnieniu i pisemnym uzasadnieniu wyroku, to wiadomo jakimi motywami kierował się Sąd wydając zaskarżone rozstrzygnięcie, co w konsekwencji prowadzi do stwierdzenia, że nie doszło do naruszenia art. 327¹ § 1 k.p.c., zwłaszcza w stopniu uniemożliwiającym poddanie zaskarżonego wyroku kontroli instancyjnej.

Sąd Apelacyjny podkreślił, że zarzuty powoda w zakresie niewłaściwej oceny dowodów odnoszą się do przesłanek określonych w art. 409 k.c. Niesporne jest, że zasądzenie na rzecz powoda wskazanej kwoty świadczenia głównego tytułem zadośćuczynienia wraz z odsetkami ustawowymi było następstwem poczynienia przez Sąd Okręgowy ustaleń co do odpowiedzialności deliktowej pozwanego za naruszenie dóbr osobistych powoda i związaną z naruszeniem tychże dóbr osobistych krzywdę. Doszło zatem do naruszenia jego dóbr osobistych. Sąd Apelacyjny, kierując się wskazówkami Sądu Najwyższego, ostatecznie oddalił powództwo wobec braku podstaw prawnych do zasądzenia od Skarbu Państwa zadośćuczynienia.

Zdaniem Sądu drugiej instancji poza sporem jest również to, że wypłacone pozwanemu kwoty są świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 410 k.c., gdyż odpadła podstawa świadczenia na skutek uchylecia prawomocnego wyroku zasądającego roszczenie, a następnie oddalenia powództwa.

Sąd Apelacyjny uznał, że art. 411 pkt 2 k.c. ma zastosowanie w sytuacji, gdy ten, kto spełnił świadczenie, nie był prawnie zobowiązany, lecz można mu przypisać moralny obowiązek wobec przyjmującego świadczenie. Podstawę uzyskania przysporzenia stanowi w takiej sytuacji nie norma prawna, ale norma społeczna, która wynika z powszechnego poczucia sprawiedliwości i słuszności. Spełnione przez powoda świadczenie wynikało zatem z rekompensaty szkody niemajątkowej wynikającej z czynu niedozwolonego, który polegał na zamianie dzieci po ich urodzeniu w szpitalu, przez osoby, za które Skarb Państwa ponosił odpowiedzialność. Co prawda Sąd Najwyższy uznał, że Skarb Państwa nie ponosił odpowiedzialności za ten konkretny czyn i jego skutki ze względu na brak stosownych regulacji prawnych w tamtym okresie, jednakże Skarbowi Państwa należy przypisać moralny obowiązek odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych w tej konkretnej sytuacji. Skutki czynu niedozwolonego były dla pozwanego bardzo dotkliwe, wpłynęły na całe jego życie, trwają do dzisiaj. W wyniku tego zdarzenia zostały naruszone dobra osobiste pozwanego, w szczególności związane z jego życiem osobistym i rodzinnym, a te wartości odpowiadają normom moralnym i powinny podlegać ochronie z punktu widzenia art. 411 pkt 2 k.c.

Sąd Apelacyjny wskazał, że zachodzi wyjątkowy wypadek, o którym mowa w art. 411 pkt 2 k.c. Podkreślił szczególne okoliczności sprawy, związane zarówno z samym deliktem, jak i rozmiarem krzywdy. Zamiana dzieci była zdarzeniem, które ujawniło się dopiero po wielu latach i spowodowało nieodwracalne skutki dla pozwanego i całej rodziny. Pozwany nie miał możliwości poznania brata bliźniaka, nie nawiązała się między nimi więź rodzinna, która w przypadku bliźniąt jest niejednokrotnie szczególnie silna. Rzeczywiste odkrycie, że jego bratem jest inna osoba, niż ta z którą się wychowywał nastąpiło, gdy pozwany i jego brat byli już dorośli i niemożliwe okazało się nawiązanie między nimi więzi jaka łączy rodzeństwo i w ten sposób choćby częściowe zniwelowanie krzywdy. Jak podkreślił Sąd drugiej instancji, odpadnięcie podstawy prawnej świadczenia w postaci wyroku sądu nie

oznacza jeszcze, że nie popełniono deliktu, bowiem przesądzone jedynie, iż brak jest podstawy prawnej do zapłaty zadośćuczynienia w związku z brakiem tego rodzaju przepisów w dacie zdarzenia. Orzeczenie sądu zasądzające odszkodowanie czy też zadośćuczynienie nie kreuje zobowiązania, a jedynie je potwierdza.

Zdaniem Sądu drugiej instancji ocena, że w niniejszej sprawie spełnienie świadczenia czyni zadość zasadom współżycia społecznego nie oznacza ponownego rozpoznania sprawy zakończonej prawomocnym wyrokiem oddalającym powództwo; Sąd wypowiada się wyłącznie w przedmiocie zwrotu wypłaconego nienależnego świadczenia. Dlatego też chybiony jest zarzut naruszenia art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że jeżeli spełnienie świadczenia odpowiada normom wynikającym z zasad współżycia społecznego, to nie doszło do bezpodstawnego wzbogacenia osoby, która taką korzyść uzyskała. Zbędne jest zatem badanie, czy doszło do zużycia lub utracenia korzyści oraz czy i od kiedy uzyskujący korzyść powinien liczyć się z obowiązkiem zwrotu.

Nie występuje sytuacja, która umożliwiłaby oddzielenie kwestii roszczenia o zwrot spełnionego nienależnego świadczenia od roszczenia o wydanie wartości wzbogacenia. Pominięcie kwestii wyłączenia obowiązku zwrotu świadczenia na podstawie art. 411 pkt 2 k.c. i rozpoznanie sprawy jedynie na gruncie art. 405 k.c. powodowałoby, że art. 411 pkt 2 k.p.c. byłby przepisem pozbawionym znaczenia, skoro nawet przy uznaniu, że świadczenie nienależne nie podlega zwrotowi, otwierałaby się droga do żądania zwrotu korzyści na podstawie art. 405 k.c.

Sąd Apelacyjny przyjął, że okoliczności uzasadniające zastosowanie art. 411 pkt 2 k.c. istniały już w chwili spełnienia świadczenia i nie uległy zmianie w kolejnych latach. Nie ma zatem potrzeby odwoływania się do przeznaczenia i sposobu wydatkowania przez pozwanego otrzymanego świadczenia, a tym samym rozstrzygnięcia prawidłowości poczynionych przez Sąd Okręgowy w tym zakresie ustaleń faktycznych. W pozostałym zakresie Sąd Apelacyjny w całości podzielił i przyjął za własne ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego, a także podzielił również argumentację prawną.

Od wyroku Sądu drugiej instancji skargę kasacyjną wniósł Skarb Państwa, zaskarżając wyrok w całości. Skarżący zarzucił naruszenie prawa materialnego:

1. art. 411 pkt 2 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegającą na uznaniu, że powód domaga się zwrotu świadczenia czyniącego zadość zasadom współżycia społecznego, podczas gdy powód dochodzi zwrotu świadczenia spełnionego w wykonaniu obowiązku prawnego stwierdzonego prawomocnym wyrokiem sądowym, następnie uchylonym;

2. art. 411 pkt 2 k.c. przez jego błędną wykładnię i uznanie, że dla oceny czy świadczenie czyni zadość zasadom współżycia społecznego nie ma znaczenia fakt, czy to świadczenie zostało wydatkowane w sytuacji, gdy *accipiens* powinien się liczyć z obowiązkiem jego zwrotu;

3. art. 411 pkt 2 k.c. przez jego błędną wykładnię i uznanie, że świadczenie powoda należne z uwagi na zasady współżycia społecznego odpowiada wprost wysokości zadośćuczynienia uwzględnionego w pierwotnym postępowaniu;

4. art. 405 w zw. z art. 410 § 1 i 2 k.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie i brak nałożenia obowiązku zwrotu spełnionego przez powoda na rzecz pozwanego nienależnego świadczenia co do którego odpadła podstawa prawna świadczenia.

Skarżący wniósł o uchylenie wyroku Sądu drugiej instancji w zaskarżonej części oraz przekazanie sprawy od ponownego rozpoznania temu Sądowi i orzeczenia o kosztach procesu, ewentualnie o uchylenie wyroku Sądu drugiej instancji i jego zmianę poprzez zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda dochodzonej kwoty 265 250,15 złotych wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie ma uzasadnionych podstaw prawnych.

Wbrew zarzutom podniesionym w skardze Sąd Apelacyjny dokonał prawidłowej wykładni art. 411 pkt 2 k.c. i w konsekwencji prawidłowo zastosował wymieniony przepis w stanie faktycznym sprawy. Nie został także naruszony art. 405 w zw. z art. 410 § 1 i 2 k.c. Nie budzi wątpliwości, że świadczenie spełnione przez Skarb Państwa na rzecz pozwanego na podstawie prawomocnego wyroku Sądu Apelacyjnego z 8 marca 2012 r., I ACa 4/12, było świadczeniem nienależnym

w rozumieniu art. 410 k.c. W art. 411 pkt 2 k.c. wymieniono natomiast jeden z ustawowych wyjątków od obowiązku zwrotu nienależnego świadczenia, a więc od zasady określonej w art. 405 w zw. z art. 410 k.c. Zastosowanie powyższego wyjątku wymaga ustalenia, że doszło do spełnienia świadczenia, które było nienależne od początku albo uzyskało taką cechę w wyniku zaistnienia określonych zdarzeń, oraz że realizacja tego świadczenia czyni zadość zasadom współżycia społecznego. Prawidłowa wykładania art. 411 pkt 2 k.c. prowadzi do wniosku, że nie stanowi przesłanki (negatywnej) jego zastosowania obowiązek liczenia się przez wzbogaconego ze zwrotem świadczenia. W powołanym przepisie brak jest bowiem wyjątku na wzór zastrzeżenia przyjętego w art. 409 k.c., który stanowi, że obowiązek wydania korzyści lub zwrotu jej wartości nie wygasa w sytuacji, gdy ten, kto korzyść uzyskał, wyzbył się korzyści lub ją zużył w sytuacji, gdy powinien był liczyć się z obowiązkiem zwrotu. Istotą natomiast i celem wyjątku stypizowanego w art. 411 pkt 2 k.c. jest przyznanie prymatu zasadom słuszności nad prawnym obowiązkiem zwrotu nienależnego świadczenia. Nie chodzi tutaj o zużycie korzyści, a więc o sferę wyłącznie materialną, ale o pewną sferę motywacyjną dotyczącą zasad słuszności. Konsekwencją wystąpienia wyjątku z art. 411 pkt 2 k.c. jest uznanie, że pomimo, iż na spełniającym świadczenie nie ciążył prawny, a jedynie moralny obowiązek jego spełnienia, osoba, która uzyskała świadczenie nienależne nie jest wzbogacona z moralnego, społecznego punktu widzenia. Oczywiście elementem oceny, czy zachodzi przypadek świadczenia zgodnego z zasadami współżycia społecznego może być zachowanie się oceny wzbogaconej, w szczególności wiedza o tym, że świadczenie było nienależne albo sposób rozdysponowania uzyskaną korzyścią. Zastosowanie jednak wyjątku z art. 411 pkt 2 k.c. nie jest uzależnione ani od tego, czy i w jaki sposób osoba wzbogacona zużyła uzyskaną korzyść, ani od tego czy powinna liczyć się z obowiązkiem zwrotu korzyści. Powołany przepis znajduje zastosowanie również do obowiązku zwrotu świadczenia spełnionego w wykonaniu prawnego obowiązku stwierdzonego prawomocnym wyrokiem sądowym, następnie uchylonym. W art. 411 pkt 2 k.c. uregulowano jeden z wypadków zobowiązania niepełnego. Jego istota wyraża się w tym, że określony dług wprawdzie istnieje, ale zostaje wyłączona odpowiedzialność osoby bezpodstawnie wzbogaconej z uwagi na to, że spełnienie świadczenia nienależnego czyni zadość zasadom współżycia

społecznego. Nie ulega przy tym wątpliwości, że art. 411 pkt 2 k.c. może mieć zastosowanie jedynie w wyjątkowych, szczególnych sytuacjach, gdy względy słuszności przemawiają w oczywisty sposób za uznaniem, iż spełnienie świadczenia czyni zadość zasadom słuszności i sprawiedliwości. Ustawodawca nie wprowadził definicji legalnej zasad współżycia społecznego ani nie stypizował sytuacji objętych dyspozycją art. 411 pkt 2 k.c. Z tego względu stwierdzenie, czy zachodzi wyjątkowa sytuacja, o której mowa w powołanym przepisie jest kwestią ocenną i należy przede wszystkim do sądu *meriti*. Niewątpliwie jednak, dokonując oceny prawidłowości zastosowania przez Sąd Apelacyjny art. 411 pkt 2 k.c. należy mieć na względzie, że skutki zamiany noworodków, z których jednym był M.K. były i są dla pozwanego bardzo dotkliwe, wpłynęły na całe jego życie, trwają do chwili obecnej i – z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością – będą trwałe w przyszłości. Pozwany żyje ze świadomością, że nie wychowywał się w biologicznej rodzinie z powodu rażącej niestaranności (zaniedbań) personelu medycznego i został rozłączony z bratem bliźniakiem. Z tego powodu odczuwa traumę mającą wpływ na jego stan zdrowia. W wyniku zaniedbania personelu medycznego zostały naruszone dobra osobiste pozwanego, w szczególności związane z jego życiem osobistym i rodzinnym. Te wartości odpowiadają normom moralnym i powinny podlegać ochronie z punktu widzenia art. 411 pkt 2 k.c. Podkreślenia wymaga, że podobne stanowisko w zbliżonym stanie faktycznym zajął już Sąd Najwyższy w sprawie V CSK 20/18 i stanowisko to Sąd Najwyższy rozpoznający skargę kasacyjną podziela.

Bez znaczenia przy tym dla rozstrzygnięcia sprawy jest, że powód, jak podnosi, nie spełnił świadczenia po to, aby uczynić zadość obowiązкови moralnemu czy też w imię poczucia sprawiedliwości, a wyłącznie w celu uniknięcia przymusu państwowego. Psychiczne nastawienie spełniającego świadczenie nienależne nie jest przesłanką zastosowania art. 411 pkt 2 k.c. Przepis ten wymaga natomiast, aby fakt otrzymania przez wzbogaconego świadczenia nienależnego odpowiadał normom moralnym, poczuciu słuszności i sprawiedliwości. Dla oceny zgodności tego świadczenia z zasadami współżycia społecznego należy uwzględnić stan istniejący nie tylko w momencie spełnienia świadczenia, ale również na datę wyrokowania. Nie można bowiem pominąć, że w art. 411 pkt 1, 3 i 4 k.c. odwołano się do czasu przeszłego, a więc wiedzy spełniającego świadczenie w momencie jego spełnienia,

spełnienia świadczenia w celu zadośćuczynienia przedawnionemu roszczeniu i spełnieniu świadczenia zanim wierzytelność stała się wymagalna. W tych wypadkach ustawodawca położył nacisk na moment spełnienia świadczenia. Natomiast w art. 411 pkt 2 k.c. użyto sformułowania, że świadczenie „czyni” (a nie czyniło) zadość zasadom współżycia społecznego. Jest to uzasadnione tym, że sytuacja obu stron może być dynamiczna, okoliczności faktyczne mogą ulec zmianie. W rozpoznawanej sprawie kwestia ta nie ma z resztą istotnego znaczenia, gdyż poczucie krzywdy występowało i nadal występuje u pozwanego.

Z przedstawionych wyżej względów Sąd Najwyższy uznał, że skarga kasacyjna nie miała uzasadnionych podstaw, w związku z czym podlegała oddaleniu, o czym orzeczono na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

Maciej Kowalski

Małgorzata Manowska

Marcin Łochowski

(M.M.)

[a.ł]